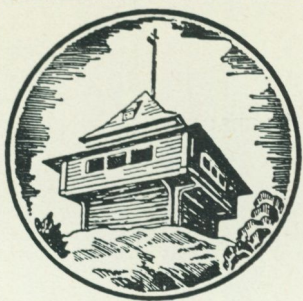

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1965

Redaktion:

GÖSTA BERG · HANS HANSSON

SAM OWEN JANSSON · MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar några delar av den stora polykroma servis med släktens Grills vapen, vilken på beställning utfördes i Kina omkring 1740, troligen efter förlagor av Christian Precht. Servisen har 1964 förvärvats till Nordiska museet. Se vidare härom Erik Andréns uppsats i denna årsbok.

The colour picture on the cover shows some of the pieces from the large Chinese porcelain service decorated with the Grill family coat-of-arms which was acquired by the Nordic Museum in 1964. This service was ordered from China in about 1740, and was probably designed by Christian Precht. See also Erik Andréns article in this year book.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1965
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

BLAND ÅRETS NYFÖRVARV

MODEJOURNAL EN MINIATURE

Till Nordiska museet har under året förvärvats ett miniatyrporträtt föreställande en ung dam från 1600-talets mitt (se färgbilden). Storleken är ca 7×5,5 cm, och tekniken är olja på kopparplåt. Den lilla målningen ligger i ett etui av svart mönsterpressat läder från samma tid, inuti fodrat med ljusblått siden. På baksidan av plåten står *Drottning Christina* med en skrift, som dock knappast kan vara tidigare än från 1700-talets slut.

Som måleri är porträttet ingalunda något konstverk, snarare har det utförts av någon flyhänt amatör möjligen i Frankrike. Den mörkröda klänningen med vit garnering är summariskt målad liksom pärlhalsbandet. Det bruna håret med hängande lockar prydes långt bakpå hjässan av något, som kan vara antingen en bindmössa eller en liten krona som den drottning Kristina bär på ungdoms-porträtt från samma tid. Utan att kunna kallas ett autentiskt Kristinaporträtt återspeglar det onekligen samma skönhetsideal som den unga Kristina.

Det intressanta är emellertid föremålets tillbehör, en rad glimmerskivor, tretton stycken, alla av samma ovala form och storlek och med påmålade dräktdelar. När de placeras ovanpå porträttet, blir den unga damen sålunda omklädd än i färgrika klänningar och hattar samt lågt hängande örhängen enligt tidens mode, än till nunna i svart-vitt dok eller också som man med liten mustasch och läppskägg, plymagerad svart hatt och kappa. Glimmerskivorna bär spår av att ha tummats många gånger, på flera är hela stycken borta.

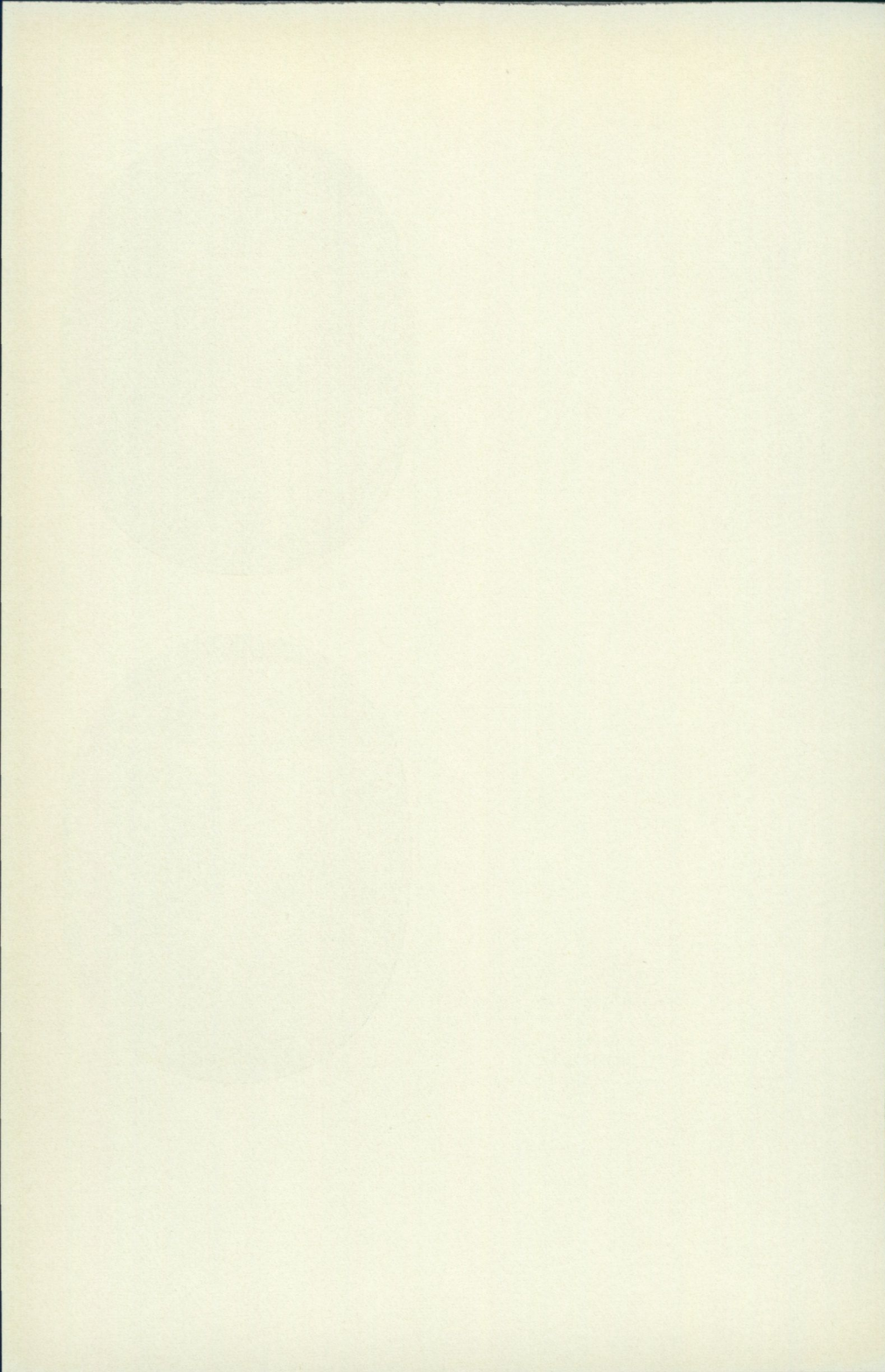
Dylika modebilder med sitt intryck av lekfull underhållning och maskerad är kända i ytterligare några exemplar; sålunda äger Nordiska museet ännu ett.¹ I Nationalmuseum finns två, varav det ena mycket nära överensstämmer med det senare omnämnda på Nordiska museet, och i Göteborgs historiska museum ett. Storlek och läderetuier är ungefär desamma, sidenfodren varierar, ljusblått, ljusgrönt eller skärt. Fyra av dessa är här återgivna vardera

Ung dam från drottning Kristinas tid. På den nedre bilden är hon måbända för maskerad klädd till man. Dräktbytet har skett genom en med dräktdelar påmålad glimmerskiva. Nationalmuseum (1).

Miniatyrporträtt som modejournal. Tretton stycken med olika dräktdelar bemålade glimmerskivor ger förslag till variationer. 1640-talet. Nordiska museet. (2)

*Ännu en ung dam från Kristina-
tiden i turkisk dräkt. Modebild
med möjligheter till variationer ge-
nom glimmerskivor, som försetts
med olika dräktdelar. Nordiska
museet (1).*

Ung dam i modedräkt från 1640-talet. På den nedre bilden har hon satt på sig en annan klänning och en kokett huvudbonad samt örhängen. I hennes garderob finnes ytterligare tretton ombyten för olika ändamål. Göteborgs historiska museum.

med ett dräktbyte som exempel. Slutligen finns ett exemplar av alldeles samma karaktär i Musée Carnavalet i Paris. Tillhörande glimmerskivor med dräktdetaljer är i detta fall tolv till antalet.² Man har där daterat bilden till 1660—1670, vilket synes vara en något sen tidpunkt.

De fem porträtten i Sverige är målade efter ett par olika modeller men utan tvekan utförda av samma hand. Man kan peka på detaljer som håret och sättet att måla pärlorna kring halsen och barmens rundning mot urringningen. Alla utom den först nämnda av de unga damerna bär kring axlarna en bred spets, vars mönster på samma sätt summariskt tecknats med penselskaftet.

Av de båda miniatyrerna i Nationalmuseum har den ena modellen en tydlig hätta eller bindmössa, gulaktig med mönstrade röda band på bakhuvudet. Den andra har liksom sin replik på Nordiska museet fått ett försök till landskapsfond med träd och ett par flygande fåglar. Tillsammans har de bägge i Nationalmuseum 30 målade dräktombyten.

Göteborgsminiaturen har de bäst bevarade glimmerskivorna, 14 stycken, en av dem en mansdräkt. Här finns också några halvmånformade glimmerpassepartouter med spår av lim. Troligen har de fästats nedtill på miniaturen och sålunda hållit glimmerskivorna på plats, instoppade i den ficka som bildats.

Pappersdockor uppträdde först vid 1800-talets början. Vi står väl här inför deras föregångare. Med tanke på det ömtåliga materialet vill man gärna tro att dessa "leksaker" avsetts för vuxna.

Avslutningsvis kan nämnas förekomsten av de vanligen i Augsburg utförda skruvmynten (Schraubtaler)³, som hade en liknande funktion. Sådana finns bl. a. i Finlands Nationalmuseum, Helsingfors, och ett dylikt, en fransk écu från 1652 med Ludvig XIV:s bild, tillhör en privatperson i Stockholm. Även här, alltså inuti myntet, har infogats en bild av en ung dam. Hon är målad på papper och kan "kläs om" med ett 10-tal dräkter på olika glimmerskivor. På en av dessa finner man, trots det minimala formatet, t. o. m. en kavaljer som omfamnar modellen, medan den fria handen höjer en dryckeskanna.

Märta Upmark

Noter

1. Gustaf Näsström, Forna dagars Sverige II, Stockholm 1948, s. 179, "Ungdam leker maskerad".
2. Maurice Letoir, Histoire du costume, Paris 1934. — Just innan denna artikel går i tryck har ytterligare en dylik bild av samme "konstnär" framkommit. Den tillhör friherrinnan Elisabeth Rudbeck, Stockholm, och har inte mindre än 23 tillhörande glimmerskivor, av vilka fyra med manliga dräkter.
3. Hermann Clauss, Der Schraubtaler und seine Geschichte, Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft, XXXI. Jahrg. München 1913.

Zusammenfassung

Modejournal en miniature.

Anlässlich eines Neuerwerbs für das Museum beschreibt der Verfasser fünf Miniaturporträts aus der Mitte des siebzehnten Jahrhunderts, in Ölfarbe auf Kupferblech, die von derselben Hand ausgeführt sein müssen, und die mit Hilfe bemalter Glimmerplatten mit anderer Kostümierung versehen werden können, so wie in späterer Zeit Papierpuppen als Spielsachen angewendet worden sind. Sämtliche Miniaturen liegen in mit Seide gefütterten Etais aus mustergepresstem Leder. Der Verfasser vergleicht die Technik mit den sogenannten Schraubtalern.